

Makt- og demokratiutredningen og framveksten av den digitale offentligheten

Kari Steen-Johnsen

Forsker I, Institutt for samfunnsforskning

kari.steen-johnsen@samfunnsforskning.no

Bernard Enjolras

Forsker I, Institutt for samfunnsforskning

bernard.enjolras@samfunnsforskning.no

Sammendrag

Makt- og demokratiutredningen konkluderte pessimistisk når det gjaldt borgernes fremtidige mulighet til å delta i demokratiet utenfor valgkanalen og få gjennomslag overfor det politiske systemet. Problemet besto i en svekkelse av sivilsamfunnet som demokratisk infrastruktur, grunnet forvitringen av folkebevegelsesmodellen og en individualisering av deltagelse. I denne artikkelen diskuterer vi utredningens analyser og konklusjoner i lys av eksisterende forskning. Vi tar et bredere perspektiv enn det utredningen gjorde og inkluderer både det organiserte sivilsamfunnet og offentligheten som kanaler for deltagelse og innflytelse. Omdreiningspunktet for analysen er digitalisering av kommunikasjon, og hvordan det har påvirket denne helheten. De siste 20 årene har det organiserte sivilsamfunnet vært preget av vekst og pluralisering, med styrkede muligheter både til mobilisering og til å påvirke politikken fra ulike posisjoner, delvis understøttet av digitaliseringen. Samtidig ser vi et nytt potensiale for deltagelse og mobilisering for borgerne gjennom den digitale offentligheten. Digitaliseringen reiser likevel et sett dilemmaer knyttet representasjon, muligheten for å forme kollektive synspunkter og til å få varig gjennomslag for politiske løsninger nedenfra, gitt den spontane og episodiske mobiliseringen den legger til rette for.

Nøkkelord

Demokrati, sivilsamfunn, digital offentlighet, deltagelse

Abstract

The Norwegian Official Report on Power and Democracy concluded in a pessimistic vein concerning the possibilities for citizens to participate in democracy outside of elections, and influence politics. The problem was conceived as a weakening of civil society as democratic infrastructure, due to the erosion of the traditional social movement model of organizing, and an individualization of participation. In this article, we discuss the analyses and conclusions of the Report in light of existing research. We take a broader perspective, and include both organized civil society and the public sphere as channels for participation and influence. The focal point of the analysis is the digitalization of communication and its impact on these channels. During the past 20 years, organized civil society has been characterized by growth and pluralization, partly enabled by digitalization. At the same time, the

digital public sphere has provided citizens with new potentials for participation and influence. Digitalization still raises a set of dilemmas related to representation, potentials for forming collective opinion and for obtaining durable political impact from below, given its enabling of spontaneous and episodic mobilization.

Key words

Democracy, civil society, digital public sphere, participation

Makt- og demokratiutredningen uttrykte sterk bekymring for den delen av demokratiet som omhandlet ulike former for demokratisk aktivitet utenfor valgkanalen, det den ga merkelappen «tilleggsdemokratiet» (NOU 2003: 19). Etter utredningens syn innebar endringer i sivilsamfunnet, både på individ- og organisasjonsnivå, at borgernes muligheter til å påvirke politikken samlet sett var blitt redusert. Fra individsiden handlet dette om folks manglende interesse i langsiktig forpliktelse og økte fokus på hva deltagelsen kunne gi dem personlig. Fra organisasjonssiden så man en dreining mot å tilfredsstille medlemmenes behov «her og nå», med standardisering, manglende lokal tilpasning og evne til utvikling som konsekvens. Ikke minst så man en svekkelse av folkebevegelsesmodellen for organisering, basert på at ulike geografiske nivåer sikret kommunikasjon mellom det lokale og det nasjonale. Sivilsamfunnets rolle som bindeledd mellom borgere og det politiske systemet, med evne til å danne og fremme bredt forankrede, stabile krav var dermed truet (NOU 2003: 19; Østerud & Selle, 2006).

Utredningens perspektiver og konklusjoner ble gjenstand for sterk debatt og kritikk, både underveis og i etterkant. Kritikken rettet seg blant annet mot et for tilbakeskuende og pessimistisk perspektiv (Eriksen, 2003; Grindheim, 2011), den sterke vektleggingen av valgkanalen på bekostning av andre sider av demokratiet (Andreassen, 2006), prioriteringen av formelt institusjonalisert makt på bekostning av mer usynlige maktformer (Bugge et al., 2004) og fokuset på det nasjonale framfor det lokale nivået (Andreassen, 2006; Røiseland, 2006). Spesifikt når det gjaldt analysen av endringer i sivilsamfunnets rolle som demokratisk kanal, ble det påpekt at utredningen overså framveksten av alternative og mindre formaliserte organisasjonsformer utenfor de tradisjonelle organisasjonstypene, som potensielt kunne fylle demokratiske funksjoner, men på nye måter (Røiseland, 2006).

I denne artikkelen drøfter vi Makt- og demokratiutredningens konklusjoner angående «tilleggsdemokratiet», i lys av nyere forskning om hvordan det organiserte sivilsamfunnet har utviklet seg. Digitalisering av kommunikasjon, og hvordan dette har påvirket både det organiserte sivilsamfunnet og offentligheten utgjør omdreiningspunktet i vår analyse. Ved å muliggjøre samhandling og koordinering gjennom nettverk, har framveksten av sosiale medier både påvirket organisasjonenes tradisjonelle hierarkiske koordineringsformer fra innsiden og gitt opphav til nye former for grasrotmobilisering utenfor dem. Til sammen kan dette sies å legge til rette for en endret demokratisk infrastruktur med implikasjoner for deltagelse, kollektiv meningsdanning og påvirkning på det politiske systemet. Vi anlegger derfor en bredere analyse av vilkårene for borgernes deltagelse

og innflytelse enn det utredningen gjorde, ved å inkludere både det organiserte sivilsamfunnet og den digitale offentligheten som kanaler og se dem i sammenheng.

Analysen baserer seg på omfattende empiriske undersøkelser av endringer i det organiserte sivilsamfunnet over tid og av trekk ved den norske digitale offentligheten knyttet til deltagelse og debattodynamikker. Overordnet sett konkluderer vi at digitaliseringen har bidratt til økt deltagelse og demokratisk mobilisering gjennom disse kanalene, samt til et mer pluralistisk sivilsamfunn. Samtidig reiser digitaliseringen et sett dilemmaer knyttet til representasjon, muligheten for å forme kollektive synspunkter og til å få gjennomslag for politiske løsninger nedenfra, gitt den spontane og episodiske mobiliseringen den legger til rette for.

Våre konklusjoner er mindre pessimistiske enn Makt- og demokratiutredningens når det gjelder borgernes mulighet for deltagelse og innflytelse i dagens tilleggsdemokrati. At vi konkluderer annerledes, handler dels om at vi inkluderer både organisasjoner og den digitale offentligheten i vår analyse, dels om at vi nå 20 år senere kanskje ser en mer sammensatt utvikling i organisasjonssamfunnet enn den utredningen så for seg. Vi mener tiden har vist at det er behov for å nyansere utredningens spådom om at det frivillige organisasjonslandskapet ville forvitte og at innflytelsen på politikken svekkes. Samtidig mener vi at utredningens nøkkelpremiss, om at institusjonalisering av innflytelse er en måte å sikre den på (Østerud & Selle, 2006), fremdeles er verdt å diskutere, spesielt i lys av digitaliseringen. Framveksten av sosiale medier som kommunikasjonsmidler har på samme tid både understøttet og videreutviklet etablerte institusjoner og styrket nye, mindre institusjonaliserte former for deltagelse og påvirkning. Dette skaper både muligheter og utfordringer for det norske demokratiet.

Innledende avklaringer

Vi betrakter aktiviteter innenfor sivilsamfunnet eller offentligheten som relevante for diskusjonen om borgerdeltagelse, uavhengig av om aktiviteten i seg selv er politisk rettet eller ikke. På denne måten er for eksempel deltagelse i en idrettsorganisasjon eller en avholdsorganisasjon demokratisk relevant. Dette er i tråd med Makt- og demokratiutredningen. I utredningens forståelse hviler likevel disse aktivitetenes demokratiske relevans på om de foregår innenfor det tradisjonelt organiserte sivilsamfunnet, siden det er gjennom disse kanalene borgernes ønsker kan framføres overfor det politiske systemet (Selle, 2006; Østerud & Selle, 2006). Deltagelse i å organisere lokal gatefotball får dermed en lavere demokratisk relevans enn å være medlem av et lokalt fotballag som er tilknyttet Norges Fotballforbund, selv om selve aktiviteten i stor grad er den samme.

I vår analyse tar vi derimot som utgangspunkt at aktiviteter innenfor sivilsamfunnet kan utgjøre en form for deltagelse i demokratiet, også når de er organisert og strukturert på andre og løsere måter. Dette kan handle om å delta i nye typer frivillige organisasjoner, eller i spontane protester, aksjoner eller mobiliseringer organisert gjennom sosiale medier. Med dette undersøker vi mer åpent hvorvidt

både ulike deler av det organiserte sivilsamfunnet, og offentligheten, kan fungere som *demokratiske infrastrukturer*, for å bruke Makt- og demokratiutredningens eget begrep (Østerud & Selle, 2006). I etterkant ble begrepet kritisert for å ha uklar status, som metafor, eller som analytisk begrep og for å være lite spesifisert (Røiseland, 2006). I vår diskusjon av utredningens resonnementer og konklusjoner, er det likevel et nyttig heuristisk verktøy, for å forholde våre resonnementer til Makt- og demokratiutredningens. Med demokratisk infrastruktur vil vi i tråd med utredningen forstå kanaler som kan «strukturere interesser og ideer» og som kan fungere som kommunikasjonskanaler mellom borgere og det politiske systemet (Selle, 2006). I neste avsnitt presenterer vi noen perspektiver på digitaliseringens konsekvenser for denne infrastrukturen og for utviklingen av borgernes demokratiske deltagelse.

Digitaliseringens konsekvenser for demokratisk deltagelse – noen perspektiver

Mens sivilsamfunnsorganisasjoner lenge utgjorde hovedkanalen som gjorde det mulig for individer og grupper å uttrykke sosiale krav overfor det politiske systemet, har digitale sosiale nettverk muliggjort nye former for mobilisering og koordinering og åpnet nye kanaler for sivilt engasjement (Bennett & Segerberg, 2012). Som påpekt av Innis ([1951], 2008) har endringer i kommunikasjon dype implikasjoner for den historiske utviklingen av sosiale institusjoner og menneskelige verdier. Framveksten av digital kommunikasjon innebærer en demokratisering av tilgangen til informasjon og til midler for informasjonsproduksjon, og at den undergraver det kulturelle monopolet på kunnskap og informasjon som var dominerende med tidligere kommunikasjonsteknologi (Benkler, 2006).

En slik transformasjon av den teknologiske infrastrukturen for kommunikasjon har vidtrekkende konsekvenser for hvordan sivilsamfunnet og offentligheten fungerer som kanaler for demokratisk deltagelse. På den ene side er digitale sosiale nettverk verktøy som muliggjør nye former for meningsdannelse, engasjement og mobilisering i politikktutformingsprosesser innenfor sivilsamfunnsorganisasjonene. De kan for eksempel gjøre det mulig å kommunisere med medlemmer på tvers av geografisk avstand, gjennomføre høringer uten å møtes fysisk eller mobilisere borgere til organisasjonsaktiviteter uten at de har en formell kobling til organisasjonen. Dermed blir man kanskje mindre avhengig av å opprettholde en struktur med organisatoriske ledd som kan koble medlemmer og organisasjonsledelse sammen.

På den annen side utfordres også sivilsamfunnenes rolle som kanaler for borgernes politiske meninger, og som organisatorer av borgernes sivile og politiske aktivitet, ved at det fremmer alternative deltagelsesformer *utenfor* dem. Det har blitt argumentert for at sosiale medier har bragt med seg en overgang fra «kollektiv» til «konnektiv» handling (Bennett & Segerberg, 2012). Kort sagt er dette et argument om at med digitale nettverk trenger ikke borgerne stabile organisasjoner for å koordinere seg, men kan mobilisere ved hjelp av digitale verktøy når behovet oppstår. I dette ligger også at behovet for å skape og opprettholde stabile kollektive identiteter som grunnlag for politisk handling blir mindre. Hvorvidt ny digital kommunikasjonsteknologi kan innebære «organisering uten

organisasjon» (Bennett & Segerberg, 2012), «organisering med forskjellige organisasjoner» (Karpf, 2012, s. 3) eller en kombinasjon av begge elementene, er fortsatt et åpent spørsmål. Noen har også hevdet at formelle organisasjoner forblir de dominerende aktørene for politisk representasjon og politisk påvirkning (Halpin, 2014, s. 11)

For å analysere hvordan digitalisering har påvirket borgernes muligheter til å danne opinion og fremme politiske synspunkter utenfor sivilsamfunnsorganisasjonene, er det nødvendig med noen perspektiver på den digitale offentligheten. Offentligheten kan forstås som en institusjonalisert arena for kommunikasjon, som muliggjør debatt, kollektiv og individuell meningsdannelse samt utveksling mellom borgere og det politiske systemet (Enjolras & Steen-Johnsen, 2017). Hvilke typer arenaer som utgjør eller understøtter en offentlighet har endret seg over tid. Da Habermas opprinnelig utmyntet begrepet knyttet han framveksten av den borgerlige offentligheten til salonger og kaffehus, som på 1800-tallet gjorde det mulig for borgere å møtes og diskutere politikk (Habermas, 1991). Etter hvert som massemediene vokste fram, ble disse betraktet som den sentrale infrastrukturen for offentligheten (Habermas, 1996), med en portvokterrolle når det gjaldt informasjonsspredning og meningsytring (Bruns, 2005).

For Makt- og demokratiutredningen var denne «redigerte offentligheten» og de forutsetningene den la for demokratiet et viktig spørsmål (NOU 2003: 19). Utredningen pekte på ulike utviklingstrekk som til sammen innebar en endret rolle for mediene, knyttet til kommersialisering av eierskap, medialisering og journalistikk. Disse spørsmålene er fremdeles relevante i det som ofte beskrives som et «hybrid medielandskap», der redigerte medier og sosiale medier er sammenvevet (Chadwick, 2017). Fokus for vår analyse er likevel andre sider ved den digitale offentligheten, spesielt de vilkårene den legger for koordinering og mobilisering gjennom sosiale medier. Et grunnleggende trekk ved sosiale medier er at de er bygget på nettverk, noe som innebærer en «liten verden», der alle potensielt kan nå alle, og der informasjon kan spres svært raskt gjennom kaskader (Easley & Kleinberg, 2010). Samtidig har sosiale medier et sett innebygde handlingsmuligheter, blant annet kombinasjoner av tekst, bilde og video, som gjør at de kan påvirke både tanker og følelser på sterke måter (Enjolras et al., 2013; Papacharissi, 2015). Til sammen legger disse trekkene til rette for at politiske ideer og meninger kan spres lett på tvers av grupper, og at folk raskt kan samle seg rundt en sak og engasjere seg, for eksempel ved å bli medlem av en Facebook-gruppe som uttrykker motstand mot bompenger eller for høye strømpriser eller ved å rope varsko om klimakrisen gjennom Fridays For Future.

Sosiale medier har likevel også med seg andre viktige forutsetninger, som trekker i retning fragmentering og oppsplitting. Blant disse er algoritmer, som styrer hva den enkelte brukeren eksponeres for, på måter som ikke er transparente verken for brukerne eller for offentligheten (Pariser, 2011; Zuboff, 2019). Til forskjell fra tidligere, der mediene samlet og presenterte en bredde av nyheter til leserne, er man nå i en situasjon der mange får nyheter fra mange ulike, personaliserte kilder. Dette kan også bidra til en fragmentering av informasjon (Thorson & Wells, 2015). Endelig er det et

spørsmål om hvorvidt den digitale offentligheten legger til rette for kollektiv meningsdannelse på tvers av eksisterende posisjoner, eller om de debatt dynamikkene som oppstår bærer preg av ekkokamre, der folk debatterer med likesinnede og forsterker sine meninger gjennom det (Sunstein, 2007). Samtidig er det ikke gitt at det å diskutere med motstandere på nett bidrar til at man finner fram til felles standpunkter. Kombinasjonen av støtte fra likesinnede og motstand fra personer med andre meninger i sosiale medier, kan faktisk også bidra til meningsforsterkning (Karlsen et al., 2017).

Samlet sett har altså digitaliseringen bidratt til å skape alternative koordinerings- og organiseringsformer, samt nye forutsetninger for kollektiv meningsdannelse. I det som følger diskuterer vi først endringer i det organiserte sivilsamfunnet som demokratisk infrastruktur og rollen til digitaliseringen i dette bildet. Deretter peker vi på sentrale trekk ved den digitale offentligheten som kanal for borgernes politiske deltagelse i Norge.

Endringer i organisasjonskanalen de siste 20 årene – pluralisering og digitalisering

Den demokratiske rollen som samfunnsorganisasjoner tradisjonelt har spilt i Norge har vært avhengig av strukturelle egenskaper som er spesifikke for den skandinaviske sivilsamfunnsmodellen (Enjolras & Strømsnes, 2018). De idealtypiske trekkene ved denne modellen er for det første den horisontale integrasjonen med statsmaskineriet – der organiserte interesser inkluderes i politikktutformingsprosesser (Rokkan, 1966) — og for det andre den vertikale integrasjonen mellom det lokale og nasjonale organisasjonsnivået. Sivilsamfunnsorganisasjoner er blitt beskrevet som den demokratiske infrastrukturen i de skandinaviske samfunnene fordi de fyller slike horisontale og vertikale integrasjonsfunksjoner (Østerud & Selle, 2006).

I denne artikkelen er vi spesielt opptatt av endringer i den vertikale funksjonen, altså organisasjonenes evne til å mobilisere borgerne og kanalisere deres synspunkter. Maktutredningen tolket tilbakegangen til folkebevegelsesmodellen som en svekkelse av denne funksjonen. Mer presist pekte den på at etter hvert som organisasjonene mister sine medlemmer og blir stadig mer profesjonalisert, ble deres evne til å sikre vertikal integrasjon mellom innbyggere og beslutningstakere, det lokale og nasjonale nivået i politikken, småskala og storskala demokrati undergravet (Østerud & Selle, 2006).

Har den vertikale integrasjonen mellom lokalt og nasjonalt organisasjonsnivå blitt svekket i Norge de siste tiårene? En måte å undersøke dette på, er å se på sammensetningen av organisasjoner og hvor stor andel av dem som har både nasjonale og lokale ledd. I perioden 1983–2013 preget to trender utviklingen av forholdet mellom nasjonale og lokale organisasjoner (Enjolras & Strømsnes, 2018). Mens andelen nasjonale organisasjoner med lokale eller regionale ledd gikk ned med 10 prosentpoeng, økte andelen nasjonale organisasjoner uten medlemmer i perioden. Samtidig gikk antallet lokalforeninger med regional og/eller nasjonal tilknytning ned for nesten alle typer organisasjoner fra 1999 til 2009 (Christensen et al., 2011). Dette antyder en frakopling både fra toppen og bunnen i organisasjonslivet.

Disse overordnede trendene har delvis blitt bekreftet, men også nyansert av senere undersøkelser (Arnesen et al., 2016; Arnesen & Sivesind, 2022). En analyse av utviklingen fra 2009 til 2019 viste at den lokale frakoplingen først og fremst var nyetablering av foreninger, primært innenfor nærmiljø og arbeidsliv (Arnesen & Sivesind, 2022, s. 83). Innenfor andre organisasjonstyper, slik som «helse og sosial» og «hobby og fritid» var det en økning i andelen med nasjonale ledd, og flere organisasjonstyper var også preget av stabilitet (Arnesen & Sivesind, 2022, s. 42). Dersom vi bruker lokallagene som utsiktspunkt, er det dermed i dag lite hold for å hevde at den hierarkiske strukturen vi forbinder med folkebevegelsesmodellen står for fall (Arnesen & Sivesind, 2022, s. 84).

Sett fra det nasjonale nivået, blir bildet derimot litt annerledes, ettersom et betydelig antall nasjonale organisasjoner uten lokalavdelinger har blitt opprettet i løpet av de siste tiårene, på tvers av organisasjonstyper (Arnesen & Sivesind, 2022). I 2019 hadde 33 prosent av de nasjonale organisasjonene lokale og/eller regionale ledd, mens 57 prosent var slike frittstående organisasjoner (Arnesen & Sivesind, 2022, s. 39). Sammenlignet med 2013 viste dette bildet stor grad av stabilitet, det vil si at mye av veksten skjedde før dette tidspunktet. Den totale populasjonen av nasjonale organisasjoner vokste fra 1880 i 1983 til 3395 organisasjoner i 2013 og videre til 3875 i 2019 (Arnesen & Sivesind, 2022, s. 23), noe som vitner om dynamikken i denne delen av det norske sivilsamfunnet.

Strukturelt sett preges med andre ord det norske organiserte sivilsamfunnet av en blanding av nyskaping og opprettholdelse av tradisjonelle organiseringsformer. Spørsmålet om endringer i organisasjonenes demokratiske rolle avhenger likevel ikke bare av slike strukturelle forhold, men av forholdet mellom organisasjoner og individer, hvordan dette organiseres og defineres innenfor nye organisatoriske rammer. I den tradisjonelle folkebevegelsesmodellen var det et premiss at medlemskapet sikret et bestemt forhold mellom organisasjon og individ og garanterte for et sett demokratiske rettigheter (Selle & Wollebæk, 2002). Derav Makt- og demokratiutredningens vektlegging av individualisering som en trussel mot tilleggsdemokratiet. Spørsmålet er hvordan deltagelse og påvirkning spiller seg ut i en situasjon der mange av de tradisjonelle organisasjonene har opplevd nedgang i sin medlemsmasse (Arnesen et al., 2016), mens nye organisasjonsformer bringer med seg ukonvensjonelle og løsere deltakelsesformer.

Sosiale medieplattformer tilbyr verktøy for kommunikasjon og koordinering som kan komplementere den hierarkiske koordineringen innen sivilsamfunnet, og dermed også forholdet mellom organisasjon og individ innenfor tradisjonelle strukturer. En studie av nasjonale organisasjoner i 2012 viste at over 60 prosent brukte sosiale medier til et bredt sett av formål. Blant de viktigste var informasjon til medlemmer og til offentligheten, men mange organisasjoner brukte også sosiale medier til å ta imot innspill og skape debatt internt (Steen-Johnsen et al., 2012). Nasjonale organisasjoner som kunne klassifiseres innenfor den tradisjonelle folkebevegelsesmodellen brukte alle typer digitale medier i høyere grad enn enkeltstående organisasjoner. Denne tidlige studien indikerer dermed at sosiale

medier kan skape nye kommunikasjonskanaler innad i tradisjonelle strukturer og styrke kommunikasjonsformer som ikke nødvendigvis er forankret i medlemskapet. Selv om dette kan bidra til tettere kontakt mellom nivåer og gjøre det mulig for flere i og rundt organisasjonen å ytre seg, skaper det også noen mulige utfordringer knyttet til grensene for og funksjonen til det formaliserte medlemsdemokratiet (Steen-Johnsen et al., 2012).

Når det gjelder etablering av nye organisasjoner, reiser digitalisering og bruk av sosiale medier også andre demokratiske spørsmål. Ettersom informasjon, koordinering og meningsutveksling gjennom digitale kommunikasjonsmidler har blitt stadig enklere, trenger ikke nye organisasjoner nødvendigvis å organiseres på lokalt nivå for å mobilisere medlemsbasen. En slik utvikling er knyttet til minst to ulike tendenser, med ulike implikasjoner for borgernes demokratiske deltagelse. På den ene siden kan etableringen av nasjonale organisasjoner uten lokalledd henge sammen med den økende profesjonaliseringen av det sivile samfunn, med nasjonale organisasjoner som tilbyr tjenester på ideell basis. En mulig konsekvens er økende sentralisering og elitedominans, ettersom organisasjonsmedlemmer spiller en mindre viktig (om noen) rolle, og mer av aktiviteten innen frivillig sektor flyttes fra lokalt til nasjonalt nivå. At organisasjonene er sterkt profesjonalisert, uten demokratisk intern struktur og noen ganger også uten medlemmer, kan også gjøre det vanskelig å vite hvem organisasjonene representerer og hvem de snakker på vegne av. Dette er en utvikling som samsvarer med andre trender man ser når man diskuterer politisk innflytelse og maktstrukturer, nemlig veksten i nye typer aktører i politikktutforming, som tenketanker, politiske rådgivere og kommunikasjonsrådgivere, som er vanskelige å plassere innenfor et tradisjonelt representativt system for politisk beslutningstaking (Garsten et al., 2015).

På den andre siden kan det argumenteres for at veksten i antall enkeltstående nasjonale organisasjoner er et uttrykk for at sosiale medier har gjort det mulig å etablere organisasjoner «ovenfra-og-ned», istedenfor «nedenfra-og-opp», uten at dette framstår som elitestyrte, profesjonaliserte organisasjoner. De tradisjonelle folkebevegelsene begynte ofte lokalt og bygget seg opp til det nasjonale nivået over tid, mens nye organisasjoner kan oppstå ved at et sett individer med sammenfallende interesser og engasjement finner hverandre online, på tvers av lokale kontekster. Eksempler på slike organisasjoner kan være «Refugees Welcome to Norway» (Sætrang, 2016), pasientorganisasjoner og hobbyorganisasjoner som representerer smale interessefelt (Steen-Johnsen et al., 2012). Vi har få studier av hvordan denne typen organisasjoner fungerer internt, og de er i begrenset grad representert i nasjonale organisasjonsundersøkelser. En studie av «Refugees Welcome to Norway» ga imidlertid interessante innblikk i hvordan Facebook *ble* selve organisasjonsstrukturen, og hvordan dette tilrettela for bred intern medvirkning og dynamikk, men også uklarhet når det gjaldt beslutningsmyndighet og strategi. Slike nettverksbaserte nasjonale organisasjoner kan med andre ord utgjøre gode strukturer for deltagelse og medvirkning, men deres interne og eksterne rolle kan muligens begrenses av manglende organisasjonskapasitet.

I en vurdering av sivilsamfunnsorganisasjonene som demokratisk infrastruktur er det også relevant å spørre om hvorvidt digitaliseringen har endret styrkeforholdet mellom organisasjoner. Lite tyder så langt på at digitaliseringen i seg selv har bidratt til vesentlige endringer i dette (Enjolras & Strømsnes, 2018). Sosiale medier har ofte blitt betraktet som et «våpen for de svake», ved at de muligens kan gi økt innflytelse til organisasjoner som har begrensede ressurser i form av medlemskap, frivillig innsats, ansatte eller finansielle midler. En analyse av norske nasjonale organisasjoners bruk av Facebook viser likevel at det er de meste ressurssterke organisasjonene som får mest oppmerksomhet også på denne arenaen (Enjolras, 2022). Hvis sosiale medier i økende grad ser ut til å være et «våpen for de nettverksbaserte», det vil si en erstatning for hierarkisk organisering for nystartede organisasjoner, er det altså ikke et «våpen for de svake» (van der Graaf et al., 2015) så langt. Organisasjonene som lykkes når det gjelder rekkevidde og oppmerksomhet på sosiale medier er ikke de som ellers mangler ressurser. Korrelasjonen mellom medlemsbase, ressurser og insider-status reproduseres faktisk på sosiale medier (Enjolras, 2022). Dette betyr at organisasjoner som både har profesjonelle ansatte og økonomiske ressurser å legge i kommunikasjonsarbeidet, er de som lykkes best.

Hva så med organisasjonenes evne og mulighet til å påvirke det politiske systemet – det Makt- og demokratiutredningen benevnte «den horisontale integrasjonen» (Østerud & Selle, 2006)? Studier av utviklingen i frivillige organisasjoners myndighetskontakt konkluderer at det over tid er blitt flere organisasjoner som har slik kontakt, at kontaktene skjer med flere deler av myndighetsapparatet enn før, og at strategiene også er blitt mer mangfoldige (Arnesen & Sivesind, 2022). Digitaliseringen har bidratt i dette bildet ved å gi både etablerte og nye organisasjoner nye virkemidler. På den ene siden kan det se ut som organisasjoner som har innflytelse i kraft av sin insider-posisjon, benytter seg både av tradisjonelle påvirkningsformer og av innflytelse gjennom den digitale offentlige sfæren (Enjolras, 2022). På den andre siden står organisasjoner med en mindre medlemsmasse, som utnytter digitale teknologier for å mobilisere støttespillere og for å få innflytelse på politikkutformingen fra en outsider-posisjon. Samlet sett kan man argumentere for at kanalene for påvirkning er blitt åpnet opp og blitt mer transparente ved at ulike typer organisasjoner får innflytelse, på ulike måter. På denne måten framstår det organiserte sivilsamfunnets påvirkning på politikken som mer pluralistisk enn før, og den politiske og demokratiske rollen som helhet dermed styrket heller enn svekket (Arnesen & Sivesind, 2022; Rommetvedt, 2023). Arnesen (2023) har påpekt en tvetydighet i dette bildet. Selv om mange flere aktører har fått tilgang til policy-prosessene, er det likevel slik at de etablerte insiderne har betydelig større tilgang til ulike deler av det politiske systemet og dermed også et bedre utgangspunkt for innflytelse. Pluralisering og åpning av policy-prosessene må likevel kunne betraktes som en demokratisering av tilgang, i og med at det innebærer et brudd i det tilnærmede representasjonsmonopolet som de tradisjonelle korporatistiske ordningene ga utvalgte organisasjoner. Oppsummert har det organiserte sivilsamfunnet de 20 årene siden Makt- og demokratiutredningen vært preget av vekst og pluralisering. Nye organisasjonsformer har fått en prominent plass, spesielt på

nasjonalt plan, og digitaliseringen har understøttet dette ved å tilby nye kommunikasjons- og deltakelsesformer. Midt i dette bildet av sterk utvikling, mener vi det er mulig å hevde at den tradisjonelle folkebevegelsesmodellen fremdeles utgjør en ryggrad i det norske sivilsamfunnet, og med den et høyt nivå av vertikal og horisontal integrasjon. Lokale organisasjoner er i stor grad koblet opp til denne organisasjonsmodellen og nasjonale organisasjoner med lokale ledd opprettholder sentrale insider-roller i politikktutforming. Samtidig som det har vært en tilbakegang i det tradisjonelle medlemskapet, ser vi at kontakten mellom organisasjoner og individer er blitt endret og komplettert gjennom tilgangen til digitale verktøy. Hvordan denne kontakten spiller seg ut, og den grad av medvirkning og kollektiv meningsdannelse den innebærer, vil som vi har påpekt, variere mellom organisasjonsformer, og det er behov for mer kunnskap om de demokratiske implikasjonene av ulike digitale deltakelsesformer innenfor organisasjonslivet.

Slik vi ser helheten i dette bildet, mener vi det er vanskelig å finne dekning for at den vertikale integrasjonen gjennom det organiserte sivilsamfunnet er blitt svekket, sammenlignet med sivilsamfunnet slik det framsto tidlig på 1980-tallet da de første organisasjonsundersøkelsene ble gjennomført. Vår overordnede analyse av endringer i organisasjonskanalen skiller seg dermed fra maktutredningens. Det må likevel påpekes at disse to analysene er gjort med 20 års mellomrom, og at viktige endringer i organisasjonskanalen har funnet sted i perioden, ikke minst gjennom digitaliseringen. I neste avsnitt ser vi nærmere på hvordan digitaliseringen har bidratt til å åpne nye kanaler for mobilisering og representasjon utenfor, men også i samspill med etablerte organisasjoner.

Den digitale offentligheten som demokratisk infrastruktur

Framveksten av sosiale medier har omfattende og sammensatte konsekvenser, og selv om mange er opptatt av de demokratiske sidene ved dette, er den internasjonale litteraturen fremdeles forholdsvis spredt (Lorenz-Spreen et al., 2022). I komparativt perspektiv har Norge over tid vært preget av sterke medie- og sivilsamfunnsinstitusjoner (Engelstad et al., 2017; Enjolras & Strømsnes, 2018), noe som legger noen forutsetninger for den måten digitaliseringen påvirker demokratiet på (Enjolras & Steen-Johnsen, 2017).

Det mest gjennomgående funnet i den internasjonale forskningen om digitalisering og demokrati er at sosiale medier har ført med seg en styrking av borgernes muligheter for deltagelse (Boulianne, 2020). Dette gjelder på tvers av land, både i etablerte demokratier og utenfor (Lorenz-Spreen et al., 2022) og på tvers av måter å delta på, gjennom demonstrasjoner, aksjoner og ytringer utenfor valgkanalen og deltagelse i politiske partier og deres virksomhet (Boulianne, 2016). Mye tyder også på at sosiale medier til en viss grad virker sosialt utjevne, og at det mobiliserer grupper som i utgangspunktet deltar mindre enn andre, for eksempel unge (Boulianne & Theocharis, 2020; Moeller et al., 2018) og de med lavere utdannelse (Boulianne, 2020). En stor komparativ studie viste at det var de med lavest politisk interesse i utgangspunktet, som i størst grad økte sin deltagelse når de brukte sosiale medier som nyhetskanal (Vaccari & Valeriani, 2021).

Disse funnene ser også ut til å holde i Norge. I en tidlig studie fra 2011–2012 så vi på mobilisering til offline demonstrasjoner og sammenlignet betydningen av frivillige organisasjoner og sosiale medier som informasjonskanaler, samt betydningen av tradisjonelt organisasjonsmedlemskap og medlemskap i organisasjoners Facebook-grupper (Enjolras et al., 2013). Analysen viste at Facebook var en viktig kanal for å få informasjon om demonstrasjonen, på linje med massemedier og det å bli direkte invitert av arrangøren. Å være medlem i en Facebook-gruppe hadde også en selvstendig effekt på det å delta i en demonstrasjon, uavhengig av om man var medlem i en frivillig organisasjon eller ikke. Facebook framsto dermed som en selvstendig mobiliseringskanal, som kom i tillegg til tradisjonelle sivile strukturer. Andre studier har vist lignende sammenhenger mellom medlemskap i Facebook-grupper, frivillig arbeid og medlemskap (Enjolras et al., 2018) og mellom politisk bruk av Facebook og politisk interesse (Jøsok, 2022).

Det kan likevel bemerkes at denne forskningen først og fremst viser potensialene i sosiale medier og spesielt Facebook, som åpen mobiliseringskanal, ikke at disse mediene er mobiliserende i seg selv. Studier av deltagelse i nettdebatt viser også at det er en ganske liten gruppe som diskuterer politikk aktivt og jevnlig i slike fora (Fladmoe et al., 2022). Likevel bør ikke betydningen av at ulike grupper, også marginaliserte, kan nå ut med sin sak og få oppmerksomhet i offentligheten, undervurderes, om det dreier seg om dem som kjemper for rusreform, mot nedleggelse av en lokal fødeavdeling eller for et tilfredsstillende behandlingsopplegg for sykdommer som i utgangspunktet har lavere prioritet.

Når det gjelder utjevning, ser sosiale medier også ut til å ha betydning, men avhengig av hvilke former for deltagelse det er snakk om og hvilke sosiale medieplattformer som brukes (Eimhjellen & Ljunggren, 2017). I studien av deltagelse i demonstrasjoner nevnt ovenfor var det et viktig poeng at de som i større grad ble mobilisert gjennom Facebook, var de unge, samt personer med lavere utdanning (Enjolras et al., 2013). Selv om ungdom i stor grad er tilkoblet det etablerte organisasjonslivet og blir mobilisert via denne koblingen, viser studier at den relative betydningen av sosiale medier som informasjonskanal i forbindelse med demonstrasjoner har økt over tid, i en periode der ungdoms politiske engasjement og deltagelse også har styrket seg (Bergh et al., 2021). En studie av syn på sosiale mediers potensiale som kommunikasjonsarena i lokalpolitikken, viste et utjevne potensial ved at grupper som tradisjonelt er mindre synlige på den politiske arenaen – kvinner, unge og dem med lavere utdanning – betraktet disse mediene som mer relevante enn andre (Segaard, 2015).

På den ene siden tyder altså mye på at sosiale medier har virket mobiliserende og sosialt utjevne for ulike former for demokratisk deltagelse i Norge, og mobiliseringspotensialet ser ut til å være spesielt sterkt blant unge (Bergh et al., 2021; Enjolras et al., 2013). Sosiale medier gjør det også mulig å skape kraftfull mobilisering rundt enkeltsaker og dermed sette saker på dagsorden. På den andre siden er det et spørsmål om den digitale offentligheten fungerer på måter som kan vanskeliggjøre politisk diskusjon og dialog og utforming av politiske løsninger. Dette handler både om hvordan

debatter struktureres, hvem som diskuterer med hvem og hvilke dynamikker det skaper – og om kulturen og tonen i digital debatt.

Siden Sunstein (2007) først introduserte begrepet om ekkokamre, har mye oppmerksomhet blitt viet spørsmålet om hvorvidt den digitale offentligheten skaper en situasjon der folk blir fanget i sine opprinnelige oppfatninger, ved at de utsettes for informasjon som bekrefter det de allerede mener og ved at de oppsøker og debatterer med likesinnede. Dette tenkes i sin tur å ha negative demokratiske effekter, ved at det ikke foregår meningsbrytning på tvers, og ved at folk blir radikalisert og polarisert. På tross av at det er forsket mye på spørsmålet om ekkokamre, er resultatene sprikende, og bruk av ulike data gir ulike resultater (Terren & Borge-Bravo, 2021). Studier som finner ekkokamre er gjerne basert på innholdsdata fra sosiale medienettverk, mens spørreundersøkelser oftere viser at folk får informasjon og diskuterer på tvers. Ulike typer data har sine styrker og svakheter, som man må ta i betraktning når man vurderer resultatene. Mens surveyundersøkelser kan ha svakheter når det gjelder representativitet og ulike former for bias, som gjør at respondenter for eksempel gir sosialt ønskelige svar, har innholdsdata i utgangspunktet en styrke i at de registrerer faktisk adferd. Også her er det likevel utfordringer, knyttet til hvorvidt sosiale medieplattformer gir forskerne tilgang til fulle datasett, og til at det er vanskelig å avgjøre hvem og hva aktivitetene i sosiale medier representerer (Lorenz-Spreen et al., 2022, s. 81).

I Norge har vi undersøkt forekomst av ekkokamre ved hjelp av ulike metoder. I en studie av Twitter-nettverkene til politikere som stilte til Stortingsvalg i 2017, identifiserte vi et sett ulike diskusjonsnettverk knyttet til høyre- og venstresiden i norsk politikk (Enjolras & Salway, 2022). På tross av at disse var distinkte, var det også mange koblinger dem imellom. Representative spørreundersøkelser gjennomført over tid har også vist at folk diskuterer både med likesinnede og personer med andre politiske meninger (Enjolras et al., 2013; Karlsen et al., 2017). Ekkokamre i ordets opprinnelige forstand ser dermed ut til å være mindre utbredt enn det man ofte antar, basert på forskningen fra Norge. Hvis vi ser nærmere på de dynamikkene som utspiller seg på digitale debattarenaer, finner vi likevel at de kan lede til meningsforsterkning og polarisering. I studien av Twitter identifiserer Enjolras og Salway (2022) polariserende tendenser ved at folk re-tvitrer innhold fra likesinnede nettverk. Det viser seg også at folk tenderer mot å bli sikrere i sin sak etter å ha diskutert i sosiale medier, både når de diskuterer med likesinnede og med meningsmotstandere. Dette har vi begrepsfestet som en kombinasjon av ekkokammer- og skyttergravsdynamikker, der meninger forsterkes gjennom en kombinasjon av bekreftelse fra ens egne, og motstand fra den andre siden (Karlsen et al., 2017). En studie av følelser hos ulike typer informasjonssøkere og nettdebattanter viste også at de som var sinte debatterte mer med folk de var uenige med og oppsøkte samtidig i stor grad informasjon som bekreftet deres synspunkter (Wollebæk et al., 2019).

Disse tendensene til meningsforsterkning kan gi grunn til å anta at nettdebatter fungerer på en måte som kan lede til økt polarisering. Studier av aktive nettdebattanter viser da også at de er mer polarisert

enn befolkningen ellers når det gjelder partivalg og syn på ulike politiske spørsmål slik som innvandring, likestilling og klima- og miljøvern (Fladmoe et al., 2022). Ytterkantene i partifloraen, Rødt, SV og særlig FrP, er tydelig overrepresentert. Studien gir ikke mulighet til å si noe om hvorvidt debattantene er blitt polarisert som følge av deltagelse i nettdebatt eller om det er de med de sterkeste meningene som søker seg til denne typen debatter. Likevel viser vår tidligere studie at de som er plassert på ytterpunktene, er de som i størst grad forsterker sine meninger gjennom ekkokammer- og skyttergravsdynamikker (Karlsen et al., 2017).

I vurderingen av hvordan den digitale offentlige debatten fungerer som demokratisk infrastruktur, er det til slutt også et spørsmål hvordan denne infrastrukturen forstås av ulike grupper i befolkningen. Studier av holdninger til ytringsfrihet i Norge har vist at den digitale offentlige debatten kan oppleves vidt forskjellig og forstås både som en styrking av og en trussel mot ytringsfriheten (Mangset et al., 2022). Mens noen mener at sosiale medier betyr en åpning av ytringsrommet og en styrking av ytringsfriheten, vil andre betrakte debatten i sosiale medier som først og fremst grenseløs, uregulert og destruktiv, på måter som fører til at grupper slik som etniske og religiøse minoriteter støtes ut (Wollebæk et al., 2022). At den digitale offentligheten forstås såpass forskjellig av ulike grupper, og at den er gjenstand for til dels opphetet debatt, gjør at den ikke har en opplagt legitimitet som kanal for å fremme borgernes politiske syn. Til dette legges også viktige problemstillinger knyttet til validering av fakta og problemer med falske nyheter, som rammer informasjonsdimensjonen ved offentligheten (Elishar-Malka et al., 2020; Kalsnes, 2019).

Avsluttende diskusjon

Makt- og demokratiutredningen pekte på et sett bekymringsfulle trekk når det gjaldt borgernes innflytelse gjennom organisasjonskanalen. Mer enn en bekymring for *nivået* av deltagelse, kan dette forstås som et argument knyttet til *formen* på deltagelse, og hvordan den i sum sikret en måte å påvirke det politiske systemet på. Organisasjonskanalen forstås som et verktøy for å danne meningsfellesskap på tvers av grupper og geografiske nivåer og for å representere disse politisk (Rokkan, 1966; Østerud & Selle, 2006). For at dette skal skje, kreves stabile og forpliktende koblinger mellom organisasjon og individ, og en organisering som sikrer at meninger kanaliseres fra medlemmene på det lokale nivået til nasjonalt nivå. Med dette som utgangspunkt, betraktet utredningen trekkene den identifiserte knyttet til en svekkelse av folkebevegelsesmodellen, og en individualisering av deltagelse som demokratiske utfordringer.

Makt- og demokratiutredningen forholdt seg også til teknologisk endring og diskuterte IKT-revolusjonens betydning for mulighetene til å påvirke demokratiet gjennom mediekanaalen (NOU 2003: 19, s. 48). Den påpekte at internett påvirket fordelingen av makt og avmakt, og at den hadde potensiale til å styrke både myndigheters kommunikasjon ut til befolkningen, men også opposisjonelle bevegelsers evne til å organisere protester raskt og effektivt (Slaatta, 2002). Samtidig uttrykte utredningen bekymring for mulig forsterkning av eksisterende ulikheter i befolkningen, knyttet til

kompetanse og andre ressurser. Utredningen avgrenset samtidig sin behandling av offentligheten til den redigerte offentligheten. Dermed ble ikke potensialene for deltagelse utenfor organisasjonskanalen tatt skikkelig i betraktning i utredningens analyse, verken i seg selv eller i lys av digitaliseringen.

I denne artikkelen har vi behandlet digitalisering som en gjennomgripende endringsprosess som på ulike måter påvirker deltagelsens nivå og form både innenfor det etablerte organisasjonssamfunnet og i den digitale offentligheten. Basert på den forskningen vi har vist til her, mener vi det er hold for å konkludere at digitaliseringen har bidratt til en økning i deltagelse og mobilisering. Innenfor organisasjonskanalen har vi pekt på en vekst i antall organisasjoner og en pluralisering av organisasjonsformer, noe som er understøttet av de mulighetene digitale verktøy gir for direkte kommunikasjon med medlemmer og ikke-medlemmer. I den digitale offentligheten har vi vist til at sosiale medier bidrar til å mobilisere grupper som i noe mindre grad mobiliseres gjennom tradisjonelle kanaler, blant annet unge. Vi har også vektlagt det potensialet som ligger i at ulike grupper kan oppnå bred oppmerksomhet om sin sak, gjennom mobilisering i sosiale medier. Dette kan handle om vidt forskjellige mobiliseringsprosesser og være rettet mot å skape bred, kulturell endring, slik vi så med #metoo, #blacklivesmatter eller mot konkret politikk, som @folkeaksjonen nei til bompenger eller @bunadsgeriljaen kan være eksempler på. Når det gjelder de potensialer ulike organiseringsformer har for å fremme ulike grupper av innbyggers politiske syn på måter som får gjennomslag, har vi pekt på at pluraliseringen av organisasjonsformer har vært ledsaget av en åpning av nye muligheter til påvirkning, både fra insider- og outsiderposisjon, selv om det fremdeles ser ut til å være slik at insiderposisjoner gir størst mulighet for innflytelse (Arnesen, 2023). Delvis støttet av digitaliseringen, kan vi likevel snakke om en demokratisering av tilgangen til å påvirke politikken (Arnesen & Sivesind, 2022, Rommetveit, 2023).

Til tross for disse positive trekkene, ser vi likevel et sett dilemmaer og utfordringer i den utviklingen som har skjedd de siste 20 årene, som vi nå til slutt vil peke på. En første utfordring er knyttet til endringene innenfor organisasjonslivet, til profesjonalisering og den reduserte betydningen av medlemskap. Selv om organisasjonslivet ser ut til å forbli vitalt, fylle mange funksjoner og også mobilisere borgere til å delta i ulike former, er det et spørsmål om en løsere intern organisering gir dårligere vilkår for å forme politiske standpunkter som representerer en grasrot. Hvis det blir mer uklart hvilke interesser en organisasjon representerer, kan dette også svekke organisasjonenes legitimitet og gjennomslagskraft som talerør.

Den neste utfordringen vi vil trekke fram, er knyttet til dynamikken i den digitale offentligheten, og de tendensene som leder i retning fragmentering og polarisering. Dersom det som foregår i det digitale ordskiftet først og fremst er en forsterkning av opprinnelige meninger, reiser det spørsmål om egnetheten til å diskutere fram politiske ideer og løsninger, og ikke minst muligheten for at disse får gjennomslag overfor det politiske systemet. Også sterke og raske mobiliseringer rundt enkeltsaker, slik vi har vist til ovenfor, kan bidra til å øke motsetninger mellom meningsmotstandere. Disse

utfordringene forsterkes av at den digitale offentlighetens betydning og virkemåte er omstridt, samtidig som den framstår som delvis uregulert når det gjelder validering av informasjon og hvor sterke ytringer som kan aksepteres (Wollebæk et al., 2022).

En siste utfordring ligger i grenselandet mellom det organiserte sivilsamfunnet og den digitale offentligheten og handler om institusjonalisering av veier til innflytelse. Et av de tydeligste uttrykkene for digitale nettverksmediers betydning, er som vi har påpekt deres potensiale for å mobilisere mange mennesker raskt og sette politiske saker på medieagendaen. Et interessant trekk ved slike mobiliseringer er at de ofte ikke foregår uavhengig av ulike former for fysiske markeringer og demonstrasjoner, og at de også kan være knyttet til en form for institusjonalisering eller organisering (Sætrang, 2016). Mobiliseringen mot bompenger ledet for eksempel etter hvert til at partiet «Folkeaksjonen nei til bompenger» (nå Folkets parti), ble dannet. Det stilte lister i elleve kommuner og fire fylker og fikk 2,7 prosent av stemmene på landsbasis (Saglie et al., 2021). Sterke mobiliseringer i sosiale medier kan også være noe etablerte frivillige organisasjoner forsøker å oppnå for å rekruttere medlemmer eller skape politisk oppmerksomhet om en sak (Steen-Johnsen et al., 2012). Likevel reiser utviklingen spørsmålet om det etablerte organisasjonslivet er i stand til å fange opp og mobilisere borgere langs nye politiske skillelinjer som vokser fram, eller om disse i større grad blir gjenstand for spontan, episodisk mobilisering, muliggjort nettopp gjennom sosiale medier. I så fall reises et mulig problem knyttet til integrasjon av disse bevegelsene i det demokratiske systemet og dermed deres gjennomslag.

Utfordringene skissert her resonnerer med bekymringene fremsatt i Makt- og demokratiutredningen om hvordan endring i deltagelsens form og i de institusjonelle strukturene kan svekke borgernes mulighet til innflytelse, men basert på andre premisser. Der utredningen bekymret seg for frakobling i organisasjonslivet og individualisering, står kanskje spørsmålet heller i dag om konsekvensen av at «konnektiv handling» utfordrer den kollektive Bennett og Segerberg (2012). At digitale medier muliggjør koordinering og organisering uten bestemte, formaliserte organisasjonsstrukturer, innebærer store muligheter for å mobilisere borgere i konkrete politiske saker. Samtidig blir det mer uklart hvem og hva et gitt politisk uttrykk representerer. Særlig interessant her er betydningen av å forme kollektive identiteter som grunnlag for politisk påvirkning. I folkebevegelsesmodellen var dette et premiss, og organisasjonskanalens betydning lå også i at det til sammen representerte en bredde av slike identiteter. I den digitale offentligheten er dette landskapet betydelig mindre overskuelig.

Til syvende og sist vil vurderingen av de utviklingstrekkene vi har beskrevet her, være knyttet til hvilke normative demokratiforståelser man anlegger. I sin kjerne har digitaliseringen bevirket mer pluralistiske former for deltagelse, både innenfor og utenfor organisasjonslivet og muliggjort mer direkte ytringer fra den enkelte borger eller grupper av borgere, uten å gå veien via organisasjonskanalen. Samtidig kan det argumenteres for at utviklingen har medført en de-institusjonalisering av demokratisk deltagelse og en fundamental endring i vilkårene for å kanalisere

borgernes meninger til det politiske systemet (Habermas, 1996; 2022), og at dette gjør grunnlaget for utviklingen av politikk mer kompleks og uklart.

Referanser

- Andreassen, T.A. (2006). Tilleggsdemokratiets betydning – om den parlamentariske styringskjedens utilstrekkelighet i velferdsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(3), 439–448. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2006-03-06>
- Arnesen, D. (2023). Decorporatization and organized interests in public policymaking in Norway: A tide that lifts all ships or an ebb tide leaving only the few afloat? *Scandinavian Political Studies*, doi: [10.1111/1467-9477.12259](https://doi.org/10.1111/1467-9477.12259).
- Arnesen, D., Sivesind, K.H. & Gulbrandsen, T. (2016). *Fra medlemsbaserte organisasjoner til koordinert frivillighet? Det norske organisasjonssamfunnet fra 1980 til 2013*. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Arnesen, D. & Sivesind, K.H. (2022). Frivillige organisasjoners politiske rolle og relasjon til staten. I K.H. Sivesind & B. Enjolras (Red.), *Frivillige organisasjoners sivilsamfunnsrolle: påvirkningsstrategier og tilgang til politiske beslutningsfora*. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Benkler, Y. (2006). *The wealth of networks : how social production transforms markets and freedom*. Yale University Press.
- Bennett, W.L. & Segerberg, A. (2012). The Logic of Connective Action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661>
- Bergh, J., Steen-Johnsen, K. & Ødegård, G. (2021). Det politiske generasjonsgapet. I G. Ødegård & W. Pedersen (Red.), *Ungdommen*. Cappelen Damm Akademisk/NOASP.
- Boulianne, S. (2016). Online news, civic awareness, and engagement in civic and political life. *New Media & Society*, 18(9), 1840–1856. <https://doi.org/10.1177/1461444815616222>
- Boulianne, S. (2020). Twenty Years of Digital Media Effects on Civic and Political Participation. *Communication Research*, 47(7), 947–966. <https://doi.org/10.1177/0093650218808186>
- Boulianne, S. & Theocharis, Y. (2020). Young People, Digital Media, and Engagement: A Meta-Analysis of Research. *Social Science Computer Review*, 38(2), 111–127. <https://doi.org/10.1177/0894439318814190>
- Bruns, A. (2005). *Gatewatching: Collaborative Online News Production* (Vol. 26). P. Lang.
- Bugge, L., Eriksen, S.S. & Rønning, G.O. (2004). Makten som vilje og forestilling. Om Makt- og demokratiutredningen (1998–2003). *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45(1), 97–116. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2004-01-05>
- Chadwick. (2017). *The Hybrid Media System*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190696726.001.000>
- Christensen, D. A., Strømsnes, K. & Wollebæk, D. (2011). Organisasjonene i Hordaland 1999–2009. Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, rapport 3/2011.
- Easley, D. & Kleinberg, J. (2010). *Networks, crowds, and markets : reasoning about a highly connected world*. Cambridge University Press.
- Eimhjellen, I. & Ljunggren, J. (2017). *Kollektiv handling i digitale medier. Nye digitale skiller?* Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Elishar-Malka, V., Ariel, Y. & Weimann, G. (2020). Rethinking political communication in the digital sphere. *The Journal of International Communication*, 26(2), 190–210. <https://doi.org/10.1080/13216597.2020.1771397>
- Engelstad, F., Larsen, H., Rogstad, J. & Steen-Johnsen, K. (2017). *Institutional Change in the Public Sphere : Views on the Nordic Model*. De Gruyter Open Poland.
- Enjolras, B. (2022). Determinants of Voluntary Organizations' Attention on Facebook: The Case of Norwegian Voluntary Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 08997640221129551. <https://doi.org/10.1177/08997640221129551>

- Enjolras, B., & Eimhjellen, I. S. (2018). *Fra kollektiv til konnektiv handling?* NOASP, Nordic Open Access Scholarly Publishing Cappelen Damm akademisk.
- Enjolras, B., Karlsen, R., Steen-Johnsen, K., & Wollebæk, D. (2013). *Liker - liker ikke. Sosiale medier, samfunnsengasjement og offentlighet.* Cappelen Damm Akademisk.
- Enjolras, B., & Salway, A. (2022). Homophily and polarization on political twitter during the 2017 Norwegian election. *Social Network Analysis and Mining*, 13(1), 10. <https://doi.org/10.1007/s13278-022-01018-z>
- Enjolras, B., & Steen-Johnsen, K. (2017). The Digital Transformation of the Political Public Sphere: a Sociological Perspective. In E. Fredrik, L. Håkon, R. Jon, & S.-J. Kari (Eds.), *Institutional Change in the Public Sphere* (pp. 99-117). De Gruyter Open Poland. <https://doi.org/doi:10.1515/9783110546330>
- Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Beyer, A. (2018). Forholdet mellom online- og offline deltakelse i frivillige organisasjoner. In B. Enjolras & I. S. Eimhjellen (Eds.), *Fra kollektiv til konnektiv handling?* NOASP, Nordic Open Access Scholarly Publishing Cappelen Damm akademisk.
- Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Wollebæk, D. (2013). Social media and mobilization to offline demonstrations: Transcending participatory divides? *New Media & Society*, 15(6), 890-908. <https://doi.org/10.1177/1461444812462844>
- Enjolras, B., & Strømsnes, K. (2018). *Scandinavian civil societies and social transformations: The case of Norway.* Springer.
- Eriksen, T.H. (2003). Maktutredningen : et bekymringens evangelium. *Samtiden (trykt utg.)*. Nr 4, 65–73.
- Fladmoe, A., Steen-Johnsen, K. & Enjolras, B. (2022). Hvem deltar i den nye offentligheten? Aktive nettdebattanter og deres holdninger. I M. Mangset, A. Midtbøen, & K. Thorbjørnsrud (Red.), *Ytringsfrihet i en ny offentlighet : grensene for debatt og rommet for kunnskap* (s. 76–94). Universitetsforlaget.
- Garsten, C., Rothstein, B. & Svallfors, S. (2015). *Makt utan mandat. De policyprofessionella i svensk politik.* Dialogos Förlag.
- Grindheim, J.E. (2011). Makt som utredning. *Stat & Styring*, 20(4), 24–29. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-750X-2010-04-11>
- Habermas, J. (1991). *Borgerlig offentlighet: dens fremvekst og forfall: henimot en teori om det borgerlige samfunn.* (2. utg.) Gyldendal.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms : contributions to a discourse theory of law and democracy.* MIT Press.
- Habermas, J. (2022). Reflections and Hypotheses on a Further Structural Transformation of the Political Public Sphere. *Theory, Culture & Society*, 39(4), 145–171. <https://doi.org/10.1177/02632764221112341>
- Halpin, D.R. (2014). *The organization of political interest groups.* Routledge.
- Innis, H.A. (2008). *The bias of communication.* University of Toronto Press. (Opprinnelig utgitt 1951).
- Jøsok, A.B. (2022). *Mobiliserende eller forsterkende: Effekter bruken av sosiale medier har på politisk engasjement* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo].
- Kalsnes, B. (2019). *Falske nyheter : løgn, desinformasjon og propaganda i den digitale offentligheten.* Cappelen Damm akademisk.
- Karlsen, R., Steen-Johnsen, K., Wollebæk, D. & Enjolras, B. (2017). Echo chamber and trench warfare dynamics in online debates. *European Journal of Communication*, 32(3), 257–273. <https://doi.org/10.1177/0267323117695734>
- Karpf, D. (2012). *The MoveOn effect.* Oxford University Press.
- Lorenz-Spreen, P., Oswald, L., Lewandowsky, S. & Hertwig, R. (2022). A systematic review of worldwide causal and correlational evidence on digital media and democracy. *Nature Human Behaviour*. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01460-1>
- Mangset, M., Midtbøen, A. & Thorbjørnsrud, K. (2022). *Ytringsfrihet i en ny offentlighet : grensene for debatt og rommet for kunnskap.* Universitetsforlaget.
- Moeller, J., Shehata, A. & Kruikemeier, S. (2018). Internet Use and Political Interest: Growth Curves, Reinforcing Spirals, and Causal Effects During Adolescence. *Journal of communication*, 68(6), 1052–1078. <https://doi.org/10.1093/joc/jqy062>

- NOU 2003:19. *Makt og demokrati*. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen. Arbeids- og administrasjonsdepartementet.
- Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics : sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble : what the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
- Rokkan, S. (1966). Norway: Numerical Democracy and Corporate Pluralism. I R.A. Dahl (Red.), *Political Oppositions in Western Democracies*. Yale University Press.
- Rommetvedt, H. (2023). *Politikkens allmenngjøring : stortinget, regjeringen og de organiserte interessene i et nypluralistisk demokrati* (4. utg.). Fagbokforlaget.
- Røiseland, A. (2006). Demokratiets infrastruktur i forfall? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(3), 427–435. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2006-03-05>
- Saglie, J., Bergh, J., Gitlesen, J. P. & Rommetvedt, H. (2021). Hva skjedde ved valget? Nasjonale trender og lokale variasjoner. I J. Saglie, S. Seggaard Bock & D. Christensen Arne (Red.), *Lokalvalget 2019 : Nye kommuner - nye valg?* Cappelen Damm Akademisk/NOASP Nordic Open Access Scholarly Publishing.
- Seggaard, S.B. (2015). Perceptions of Social Media. *Nordicom review*, 36(2), 65–78. <https://doi.org/10.1515/nor-2015-0017>
- Selle, P. (2006). Forfall eller forandring? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(3), 451–463. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2006-03-07>
- Selle, P. & Wollebæk, D. (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i omforming*. Fagbokforlaget.
- Slaatta, T. (2002). Digital aktivisme og sosiale bevegelser på Internett. I *Digital makt*. 232-254. Gyldendal akademisk.
- Steen-Johnsen, K., Enjolras, B. & Kruse, A.E. (2012). *Nettverkssamfunn og frivillige organisasjoner*. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Sunstein, C.R. (2007). *Republic.com 2.0*. Princeton University Press.
- Sætrang, S. (2016). «Ikke bare en Facebook-gruppe» : En case-studie av Refugees Welcome-nettverket i Norge. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Terren, L. & Borge-Bravo, R. (2021). Echo Chambers on Social Media: A Systematic Review of the Literature. *Review of Communication Research*, 9, 99–118. (Hentet fra <https://www.rcommunicationr.org/index.php/rcr/article/view/94>)
- Thorson, K. & Wells, C. (2015). Curated Flows: A Framework for Mapping Media Exposure in the Digital Age. *Communication Theory*, 26(3), 309–328. <https://doi.org/10.1111/comt.12087>
- Vaccari, C. & Valeriani, A. (2021). *Outside the Bubble. Social Media and Political Participation in Western Democracies*. Oxford University Press.
- van der Graaf, A., Otjes, S. & Rasmussen, A. (2015). Weapon of the weak? The social media landscape of interest groups. *European Journal of Communication*, 31(2), 120–135. <https://doi.org/10.1177/0267323115612210>
- Wollebæk, D., Karlsen, R., Steen-Johnsen, K. & Enjolras, B. (2019). Anger, Fear, and Echo Chambers: The Emotional Basis for Online Behavior. <https://doi.org/10.1177/2056305119829859>
- Wollebæk, D., Thorbjørnsrud, K. & Steen-Johnsen, K. (2022). Holdninger til ytringsfrihet i Norge: et nytt kart og kompass. I M. Mangset, A. Midtbøen & K. Thorbjørnsrud (Red.), *Ytringsfrihet i en ny offentlighet : grensene for debatt og rommet for kunnskap* (s. 33–56). Universitetsforlaget.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism : the fight for the future at the new frontier of power*. Profile Books PublicAffairs.
- Østerud, Ø. & Selle, P. (2006). Power and Democracy in Norway: The Transformation of Norwegian Politics1. *Scandinavian Political Studies*, 29, 25–46. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2006.00140.x>